

Autorul dă citate prin care arată că nici în această perioadă Karavelov n-a părăsit pozițiile sale de clasă. Ștind prea mult în emigrație, el n-a putut înțelege că această grea situație este vremelnică și că poporul bulgar se va ridica din nou. În concluziile generale ale lucrării, Karavelov este considerat ca un revoluționar-democrat, neconsecvent până la capăt, tocmai din cauza unor atitudini șovăielnice, care totuși n-au constituit elementul esențial al ideologiei sale, ci dimpotrivă un element secundar.

Ajuns la finele lucrării, cititorul familiarizat cu renașterea bulgară și cu studiile ce s-au scris asupra ei nu rămâne totuși convins de argumentarea autorului. În primul rând, aproape toate studiile făcute până acum în această direcție, inclusiv cel de față, nu au avut la îndemână decât în foarte mică măsură publicistica lui Karavelov din perioada 1860—1869, bazându-se mai ales pe articolele acestuia din « Svoboda » și « Nezavismost ». Abia acum, academicianul Mihail Dimitrov a dat la lumină cele peste 100 de articole publicate de Karavelov (*Публицистика на Л. Каравелов*, Sofia, 1958) în această perioadă, mai ales în ziarele rusești și sîrbești. De acestea trebuie să se țină seama, mai ales cînd se vorbește de opoziția lui Karavelov față de slavofilism.

Nu putem fi de acord nici cu părerile lui Kondarev în ceea ce privește înființarea «Comitetului Central Revoluționar Bulgar». De fapt este vorba aci de două comitete — cel de la București fondat de Karavelov în aprilie 1870 și cel din Bulgaria întemeiat de Levski puțin mai tîrziu, ambele fuzionînd apoi. Această deosebire autorul n-a reușit s-o facă.

În al doilea rînd, o mare parte din citatele scoase din opera lui Karavelov și pe baza cărora s-a făcut argumentarea arătată mai sus sînt cunoscute de toți aceia care s-au ocupat de aceeași problemă și care au ajuns totuși la alte concluzii decât Kondarev. De altfel, autorul n-a epuizat și nici nu putea să epuizeze exemplele. Parcurgînd proza literară a marelui luptător, se pot da încă o serie de exemple, tot atît de convingătoare.

În al treilea rînd, însuși autorul recunoaște o serie întregă de poziții idealiste, nerevoluționare, liberale, șovăielnice, existente în concepțiile și atitudinile uneori contradictorii ale lui Liuben Karavelov. Toate acestea — cu excepția atitudinii din 1874 — sînt explicate de autor ca provenind de la alții — în special de la revoluționarii democrați ruși, sau existente și la alți revoluționari, ca de exemplu Levski. Astfel, nici autorul, cu toate că-l prezintă pe Karavelov ca un antimonarhist, nu poate contesta atitudinea pe care a avut-o acesta față de țarul Alexandru al II-lea, sau față de Mihail Obrenovici al Serbiei. Ea este însă îndată comparată cu scrisorile lui Herzen către Alexandru al II-lea, despre care Lenin spunea că nu se pot citi fără a provoca repulsie. La fel atitudinea pozitivă față de filozofia lui Auguste Comte vine de la Cernișevski etc. Adică, în general, pentru toate aceste elemente pe baza cărora Karavelov n-a fost considerat ca revoluționar de alți cercetători — se găsesc explicații sau poziții identice la alți luptători care totuși sînt socotiți ca revoluționari.

Poziția lui N. Kondarev față de Karavelov este, am putea spune, aproape unică, explicînd astfel și polemica dusă cu ceilalți cercetători și istorici bulgari de vreme îndelungată. N. Kondarev îi acuză pe față ca fiind influențați în această privință de istoricul literar burghez Boian Penev. Este adevărat că opera acestuia «Istoria literaturii bulgare» — lucrare rămasă clasică în literatura bulgară burgheză — a influențat o serie întregă de cercetători. Nu trebuie de asemenea uitat că, dacă în general această lucrare scrisă de pe poziții burgheze susține o serie de idei greșite și dăunătoare, ea conține totuși și unele părți de care trebuie să se țină seama. În nici un caz nu se poate afirma, însă, că toți cercetătorii care nu sînt de părerea lui N. Kondarev, se află sub această influență. Istoricul sovietic K. A. Koperjinski, care a studiat cu multă atenție publicistica lui Karavelov în Rusia, trage o serie de concluzii asemănătoare cu acelea ale lui Kondarev. Acesta arată că L. Karavelov n-a susținut toate ideile lui Rakovski și că, deși în general